ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ

ГЛУБОЧЕНКО Сергій Михайлович - кандидат юридичних наук

УДК 342.9
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2024.3.75

З'ясовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії недоброчесності у судовій системі – це визначена нормами чинного законодавства сукупність взаємопов'язаних елементів, що розкривають значення та роль кожного з суб'єктів в такій протидії. До його структури запропоновано віднести: мету, завдання, компетенцію та повноваження, а також відповідальність означених суб'єктів.

Наголошено, що визначальним елементом структури адміністративно-правового статусу є мета – забезпечення ефективного функціонування судової системи, яка відправляє правосуддя на засадах верховенства права та справедливості, що відображає публічні очікування від судової гілки влади в цілому. Реалізація мети розкривається через конкретні завдання як напрямки результативної діяльності суб'єктів на шляху досягнення такої мети. Компетенція та повноваження визначають як інструментарій виконання цих завдань (шляхом окреслення конкретних прав та обов'язків (повноважень)), так і межі правомірності діяльності суб'єктів. Відповідальність є фактором стимулювання додержання вказаних меж, що сприяє балансуванню між необхідністю активної протидії судовій недоброчесності та необхідністю забезпечення незалежності суддів, недопущення неправомірного втручання в процес відправлення правосуддя.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, структура, протидія, недоброчесність, судова система.

Постановка проблеми

Ефективність протидії недоброчесності у судовій системі значною мірою залежить від належного правового забезпечення діяльності суб'єктів, уповноважених на реалізацію відповідних превентивних, контрольних, правоохоронних, дисциплінарних та інших заходів. Визначальне значення у цьому контексті має їх адміністративно-правовий статус, через який закріплюються завдання, функції, компетенція, права, обов'язки та гарантії діяльності відповідних суб'єктів. Саме адміністративно-правовий статус дозволяє визначити місце кожного із них у механізмі протидії недоброчесності у судовій системі, окреслити межі владного впливу та особливості взаємодії з іншими учасниками відповідних правовідносин.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, присвячені діяльності суб'єктів протидії недоброчесності у судовій системі, у своїх наукових працях розглядали: О.В. Крикунов, А.С. Кузнєцова, І.Р. Курилін, В.М. Логойда, А.С. Романова, М.В. Руденко, О.В. Саленко, Я.І. Скоромний, Л.В. Трофімова, В.І. Федорович, Ю.О. Фідря та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, у науковій літературі фактично неопрацьованим є науковий підхід щодо розуміння поняття та структури адміністративно-правового статусу відповідних суб'єктів.

Мета та завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб визначити поняття та розкрити структуру адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії недоброчесності у судовій системі. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: узагальнити теоретичні підходи до розуміння поняття адміністративно-правового статусу; розкрити наукові погляди щодо визначення елементів відповідного статусу.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо характеристики поняття та структури адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії недоброчесності у судовій системі.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження відзначимо, що адміністративно-правовий статус суб'єктів визначає їх роль та місце у тих чи інших правовідносинах. Разом із цим враховуючи те, що система розглядуваного кола суб'єктів є доволі широкою, доцільно відмітити, що конкретний статус відрізняється за наповненням змісту його структурних елементів. А.В. Хрідочкін, говорячи про значення правового статусу, наголошує на тому, що він завжди є самостійною категорією і характеризується наступними ознаками: правовий статус має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх без винятку суб'єктів; він відображає своєрідності особи та держави як суб'єктів суспільних відносин та ступінь і характер їх взаємодії; права і свободи, які складають основу правового статусу, можуть реалізуватись лише разом з іншими його компонентами – обов'язками та відповідальністю; дана категорія забезпечує системність прав, свобод та обов'язків; елементи структури правового статусу є взаємодіючими та взаємозалежними; правовому статусу завжди притаманна відносна стабільність [1, с. 192-193]. Тобто, правовий статус характеризує особливості взаємовідносин суб'єктів тих чи інших правовідносин, в його основу автор закладає права та обов'язки осіб.

Д.О. Іщук адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України визначає як сукупність законодавчо визначених елементів, які відображають положення кожного спеціалізованого суб'єкта серед інших подібних органів. Вони (елементи) вказують на роль, яку виконує відповідний суб'єкт, а також специфіку його існування. Виходячи із наведеного вище, адміністративно- правовий статус є складною категорією, який має власну структуру [2, с. 4]. Таким чином, автор наголошує на тому, що основу адміністративно-правового статусу складають встановлені законодавством елементи, які характеризують місце суб'єкта у досліджуваному правовому механізмі.

В.П. Бойко елементами адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації називає основні складники, з яких складається адміністративно-правовий статус (права, обов'язки, адміністративна відповідальність та гарантії виконання прав і обов'язків), які створені та функціонують на основі норм адміністративного права, закріплені на законодавчому рівні та призначені для ефективного функціонування судової гілки влади України [3, с. 120]. Підтримуючи позицію наведеного дослідника, зазначимо, що в науковій літературі основою відмінностей щодо трактування адміністративно-правового статусу суб'єктів є різні підходи до визначення елементів його змісту.

На думку Ю.Б. Бобожко, адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації – це врегульована адміністративно-правовими нормами сукупність структурних та взаємопов'язаних елементів, що відображають правове становище нотаріуса у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, фізичними чи юридичними особами під час виконання ним повноважень в сфері державної реєстрації, передбачених нормами чинного законодавства [4, с. 152]. Отже, науковець при характеристиці адміністративно-правового статусу акцентує увагу на те, що його реалізація відбувається не сама по собі, а при взаємодії з іншими особами. На це звертають увагу також й О.М. Гумін

та Є.В. Пряхін, які під адміністративно-правовим статусом особи розуміють комплекс прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, його елементами є правосуб'єктність, права, обов'язки та юридична відповідальність. Науковці підкреслюють той факт, що не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них відносяться лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень [5, с. 36].

Під адміністративно-правовим статусом Національного агентства з питань запобігання корупції Д.О. Іщук пропонує розуміти сукупність закріплених нормами адміністративного права елементів, які в свою чергу визначають спрямованість діяльності вказаного агентства, а також встановлюють призначення вказаного органу у системі відповідних суб'єктів. Його ключовими елементами, на думку дослідника, є: завдання, функції, повноваження, гарантії та юридична відповідальність їх діяльності [2, с. 4]. Отже, введення автором до кола структурних елементів гарантій обумовлено необхідністю підкреслити незалежність цього органу як фактору, який уможливлює ефективність його діяльності.

Гарантії як елемент структури адміністративно-правового статусу виокремлює й Ю.Б. Бобожко, який приділяв увагу дослідженню місця нотаріусів у відносинах щодо державної реєстрації. На погляд автора, адміністративно-правовий статус нотаріуса є складним за змістом, який складають наступні елементи: правосуб'єктність, права, обов'язки та відповідальність, гарантії [4, с. 152]. Схожу позицію відносно змісту структури адміністративно-правового статусу займає й М.В. Кутерга, який наполягає на тому, що важливим є не лише визначення структурних елементів адміністративно-правового статусу, але й визначення тієї системи правових, організаційних, морально-етичних, безпекових (що особливо важливо в умовах воєнного стану) та інших координат, крізь призму яких досліджується відповідний статус. Автор наголошує на тому, що до елементів правового статусу можливо також віднести: «1) місце суб'єкта у суспільстві та державі, соціально-політичну роль та призначення; 2) загальну правосуб'єктність як підставу включення того чи іншого суб'єкта, що вступає у відповідній правовій якості у правовідносини; 3) компетенцію як елемент правового статусу, що займає центральне місце в загальній юридичній характеристиці будь-якого суб'єкта права та слугує метою встановлення такого статусу; 4) гарантії стабільності та реальності правового статусу суб'єктів права» [6, с. 133]. Разом із цим доцільно вказати на те, що саме місце та роль суб'єкта у певних правовідносинах визначаються його адміністративно-правовим статусом, тому більш раціонально вести мову про функціональне призначення, ціль та завдання суб'єкта, як структурні елементи.

В.В Сокуренко вважає, що елементами адміністративно-правового статусу публічних органів управління в сфері оборони є: цільовий блок, структурно-організаційний блок, компетенційний блок. Цільовий блок (принципи, мета, завдання та функції органу публічної адміністрації). Структурно-організаційний блок – компонент адміністративно-правового статусу органів публічного управління в сфері оборони, який є досить складною системою. До нього входить: нормативне регулювання порядку утворення, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, їх підпорядкованості; затвердження структури та штатної чисельності; можливість створення самостійних підрозділів; здійснення матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Третім елементом адміністративно-правового статусу органів публічного управління в сфері оборони є компентеційний, який складається із сукупності владних повноважень щодо певних предметів відання. Її перший елемент включає обов'язки і права, пов'язані із здійсненням влади, участю у владних відносинах, у тому числі і право видавати певні акти. Другий елемент компетенції – підвідомчість, правове закріплення кола об'єктів, предметів, справ, на які поширюються владні повноваження [7, с. 300]. В контексті предмета дослідження В.В. Сокуренка,

структурно-організаційний блок відображає комплексність того суб'єкта, чий адміністративно-правовий статус він досліджує, адже мова йде про низку публічних органів, які взаємодіють у сфері оборони. Тобто елементи структури та організації в адміністративно-правовому статусі визначають специфіку його носія та не є характерними для інших суб'єктів.

Адміністративно-правовий статус О.Г. Рувін характеризує як юридичне положення відповідного суб'єкта в адміністративній галузі права, іншими словами, той набір прав та обов'язків, з якими та завдяки яким суб'єкт вступає в адміністративні правовідносини з іншими юридичними та фізичними особами. Такий статус можна розуміти як систему законодавчо визначених повноважень, які надані органам державної влади та їх посадовим особам задля здійснення якісної та ефективної діяльності у відповідному напрямку [8, с. 156]. Таким чином, автор зосереджує увагу на такому структурному елементі як повноваження, що виділено як ключовий.

Схожу позицію представляє й В.П. Бойко, на думку якого елементами адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації є адміністративні права, обов'язки (основні), а також юридична відповідальність та гарантії виконання прав і обов'язків (додатковий). Адміністративні права суб'єктів суддівської публічної адміністрації – це законодавчо закріплені, дозволені для здійснення законної діяльності суб'єктів, що забезпечують діяльність судової гілки влади та призначені для виконання поставлених завдань у цій сфері міри дозволеної поведінки. Адміністративні обов'язки суб'єктів суддівської публічної адміністрації – це законодавчо закріплені обов'язкові для виконання міри необхідної поведінки для забезпечення нормального, якісного функціонування судової гілки влади, що забезпечуються примусовими заходами держави. Адміністративна відповідальність суб'єктів суддівської публічної адміністрації – це застосування заходів примусу держави у вигляді санкцій за невиконання або неякісне виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх повноважень. Адміністративні гарантії виконання прав і обов'язків суддівською публічною адміністрацією – це запорука дотримання суб'єктами суддівської публічної адміністрації реалізації їх основної сфери діяльності [9, с. 120]. Отже, автор в межах визначення елементів структури адміністративно-правового статусу здійснює їх диференціацію на основні та додаткові.

На погляд А.С. Кузнєцової, юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу характеризується подвійним теоретико-правовим контекстом. З одного боку, це самостійна юридична категорія, яка позначає сукупність визначених законодавством умов, підстав, правил, зобов'язань, правоможливостей та зон відповідальності означених суб'єктів у колі судових адміністративно-процесуальних відносин. Однак з іншого боку, це категорія спеціального змісту, що деталізує особливості реалізації їхньої компетенції у цьому різновиді ідентифікованих правових зв'язків [10, с. 413-414]. Дослідниця визначає доволі широке коло елементів структури адміністративно-правового статусу, відносячи до них умови, підстави та правила участі публічних суб'єктів у правовідносинах. Доцільно вказати на те, що зазвичай правила та умови складаються з низки прав та обов'язків, якими регламентується поведінка учасників правовідносин, а зони відповідальності охоплюються межами компетенції носіїв владних повноважень.

В.Т. Комзюк підкреслює той факт, що правовий статус державного органу науковцями розкривається по-різному й охоплює широкий спектр елементів, що його складають, серед яких: місце державного органу серед інших органів держави, його повноваження, компетенція, порядок створення, порядок діяльності, юридична сила нормативно-правових актів, гарантії його діяльності та його відповідальність тощо[11, с. 760]. Очевидним є те, що конкретний зміст елементів адміністративно-правового статусу обумовлений у тому числі: ознаками особи що є його носієм (фізична чи юридична, приватного чи публічного права, одноособова чи колегіальна); сферою реалізації нею своєї діяльності (колом контрагентів у

взаємовідносинах, в яких цей статус реалізується).

Доцільно погодитися з думкою В.В. Сокуренко, який виділяє наступні ознаки правового статусу: 1) урегульованість нормами права; 2) універсальність, оскільки він притаманний усім суб'єктам права; 3) складається з прав і свобод, відповідних їм обов'язків та відповідальності, яка настає в разі порушення вимог правових норм, що визначають статус; 4) визначає межі можливої та необхідної поведінки суб'єкта [7, с. 298]. Права, обов'язки та відповідальність як ключові елементи структури адміністративно-правового статусу визнаються переважною більшістю наведених науковців.

Висновки

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії недоброчесності у судовій системі – це визначена нормами чинного законодавства сукупність взаємопов'язаних елементів, що розкривають значення та роль кожного з суб'єктів в такій протидії. До його структури доцільно віднести: мету, завдання, компетенцію та повноваження, а також відповідальність означених суб'єктів. Визначальним елементом структури адміністративно-правового статусу є мета – забезпечення ефективного функціонування судової системи, яка відправляє правосуддя на засадах верховенства права та справедливості, що відображає публічні очікування від судової гілки влади в цілому. Реалізація мети розкривається через конкретні завдання як напрямки результативної діяльності суб'єктів на шляху досягнення такої мети. Компетенція та повноваження визначають як інструментарій виконання цих завдань (шляхом окреслення конкретних прав та обов'язків (повноважень)), так і межі правомірності діяльності суб'єктів. Відповідальність є фактором стимулювання додержання вказаних меж, що сприяє балансуванню між необхідністю активної протидії судовій недоброчесності та необхідністю забезпечення незалежності суддів, недопущення неправомірного втручання в процес відправлення правосуддя.

Література

1. Хрідочкін А.В. Сучасні проблеми та перспективи формування і реалізації адміністративно-правового статусу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Право і суспільство*. № 5. 2022. С. 189-186

2. Іщук Д.О. Адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України. Дис доктор юрид наук. 12.00.07. Київ. 2021. 404 с.

3. Бойко В. П. Елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2020. С. 118-121

4. Бобожко Ю.Б. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації. *Право і суспільство*. № 1. 2024. Т. 1. С. 145-154

5. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення особи: поняття та структура. *Наше право*. № 5. 2014. С. 32-37

6. Кутерга М.В. Структура адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії економічній злочинності в Україні. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку*. Харків, 2025. С. 132-134

7. Сокуренко В.В. Поняття адміністративно-правового статусу органів публічного управління в сфері оборони. *European political and law discourse*. Vol. 2. 2015. С. 297-301

8. Рувін О. Г. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю судово-експертних установ України. Дис доктор юрид наук. 12.00.07. Суми. 2021. 410 с.

9. Бойко В. П. Елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2020. С. 118-121

10. Кузнєцова А. С. Юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу. *Право та державне управління*. № 2. 2024. С. 409-415

11. Комзюк В.Т. Окремі питання правового статусу вищої ради правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал. № 11. 2021. С. 759-761. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/194.pdf

SUMMARY

It was found that the administrative-legal status of subjects of counteraction to dishonesty in the judicial system is a set of interrelated elements determined by the norms of current legislation, revealing the significance and role of each of the subjects in such counteraction. Its structure is proposed to include: goal, objectives, competence and powers, as well as the responsibility of the specified subjects.

It was emphasized that the defining element of the structure of the administrative-legal status is the goal – ensuring the effective functioning of the judicial system, which administers justice on the principles of the rule of law and justice, which reflects public expectations from the judicial branch of power as a whole. The implementation of the goal is revealed through specific tasks as areas of effective activity of subjects on the way to achieving such a goal. Competence and powers determine both the tools for performing these tasks (by outlining specific rights and obligations (powers)), and the boundaries of the legality of the activities of subjects. Responsibility is a factor that stimulates compliance with the specified limits, which contributes to balancing between the need to actively counteract judicial dishonesty and the need to ensure the independence of judges, preventing undue interference in the process of administering justice.

Keywords: administrative and legal status, structure, counteraction, dishonesty, judicial system.